

XALQARO TA'LIM PARADIGMALARINING VA BUTUN HAYOT DAVOMIDA TA'LIM OLIISH KONSEPSIYASINING DIDAKTIK JARAYON MAZMUNINI BOYITISHDAGI ROLI

Hakimova Nargiza Supxonovna

Buxoro davlat pedagogika instituti dotsenti, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21934566>

Annotatsiya : Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim tizimidagi tub islohotlar, xususan, an'anaviy ta'limdan innovatsion va shaxsga yo'naltirilgan ta'lim paradigmalariga o'tish masalalari tahlil qilinadi. Didaktik jarayonning mazmunini boyitishda xalqaro tajribalar, raqamli texnologiyalar va kognitiv yondashuvlarning ahamiyati ochib berilgan. Maqolaning asosiy qismi "Lifelong learning" (Umrbod ta'lim) konsepsiyasining nazariy va amaliy jihatlariga bag'ishlangan

Kalit so'zlar: Didaktika, ta'lim paradigmasi, Lifelong learning, umrbod ta'lim, ta'lim mazmuni, kognitiv yondashuv, kompetentsiya, kreativlik, raqamli ta'lim, andragogika, inson kapitali, uzluksiz ta'lim.

Аннотация: В данной статье анализируются фундаментальные реформы в современной системе образования, в частности, переход от традиционного образования к инновационным и личностно-ориентированным образовательным парадигмам. Раскрывается важность международного опыта, цифровых технологий и когнитивных подходов в обогащении содержания дидактического процесса. Основная часть статьи посвящена теоретическим и практическим аспектам концепции «непрерывного обучения».

Ключевые слова: Дидактика, образовательная парадигма, непрерывное обучение, содержание образования, когнитивный подход, компетентность, креативность, цифровое образование, андрагогия, человеческий капитал, повышение квалификации.

Abstract. This article analyzes the fundamental reforms in the modern education system, in particular, the transition from traditional education to innovative and person-oriented educational paradigms. The importance of international experience, digital technologies and cognitive approaches in enriching the content of the didactic process is revealed. The main part of the article is devoted to the theoretical and practical aspects of the concept of "Lifelong learning"

Keywords: Didactics, educational paradigm, Lifelong learning, lifelong learning, educational content, cognitive approach, competence, creativity, digital education, andragogy, human capital, continuing education.

Kirish. Didaktik jarayon mazmunini boyitishda xalqaro ta'lim paradigmalari va [lifelong learning](#) (umrbo'yi ta'lim) konsepsiyasi fundamental ahamiyatga ega bo'lib, ular an'anaviy ta'limni shaxsga yo'naltirilgan, moslashuvchan va kompetensiyaviy yondashuvga aylantiradi. Zamonaviy dunyoda bilim tez eskirayotgan sharoitda, mazkur yondashuvlar ta'lim mazmunini faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki hayotiy ko'nikmalar (soft skills) va funksional savodxonlik bilan boyitishni ta'minlaydi. Bugungi kunda axborotlar, shu jumladan, ta'limga doir axborotlar hajmi juda tez sur'atlar bilan oshib bormoqda. Ushbu axborotlar okeanida zarur ma'lumotlarni o'z vaqtida izlab topish va ulardan kasbiy faoliyat jarayonida foydalanish pedagog xodimlar uchun alohida ahamiyat kasb etadi.[1] Zero, zamonaviy ta'lim jarayonlari o'qituvchidan o'z fani yo'nalishidagi yangiliklardan barvaqt boxabar bo'lish va ulardan dars jarayonida foydalanishni taqozo qilmoqda. Shuning uchun ham mamlakatimizda uzoq yillar davomida amalda bo'lgan va 3-5 yillik davriylikka asoslangan pedagoglarning malaka oshirish tizimi "hayot davomida o'qish" tamoyiliga asoslangan uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimiga transformatsiya qilindi. Insonning faoliyatidao'qitish har doim judamuhim ahamiyatgaegabo'lgan. Xalqaro ta'lim paradigmalari — ta'lim tizimining maqsadi, mazmuni va o'qitish uslublarini belgilovchi asosiy yondashuvlardir. Bugungi kunda an'anaviy yodlash tizimidan zamonaviy, insonparvar, kompetensiyaga asoslangan va raqamli ta'lim modellariga o'tish jarayoni jadal bormoqda. [2]

Xalqaro miqyosda quyidagi asosiy ta'lim paradigmalari ajratib ko'rsatiladi:

1. An'anaviy (Bilimga yo'naltirilgan) paradigma

Mohiyati: Ta'limning asosiy maqsadi — o'quvchiga tayyor bilimlarni yetkazib berish va ularni o'zlashtirishdan iborat.

Xususiyatlari: O'qituvchi jarayonning markaziy subyekti (yetakchi), o'quvchi esa obyekt hisoblanadi. Asosiy e'tibor nazariyaga qaratilib, reproduktiv (yodlab aytib berish) usullar ustunlik qiladi.

2. Insonparvarlik (Gumanistik / Fenomenologik) paradigma

Mohiyati: Ta'lim jarayonining markazida o'quvchining shaxsi, uning qobiliyatlari, qiziqishlari va psixologik xususiyatlari turadi.

Xususiyatlari: O'qituvchi tayyor bilim beruvchi emas, balki o'quvchining shaxsiy rivojlanishiga ko'maklashuvchi (fasilator) va yo'naltiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

3. Kompetensiyaga asoslangan paradigma (Natijaga yo'naltirilgan)

Mohiyati: Egallangan bilimlarni shunchaki yodda saqlash emas, balki ularni kundalik hayotda va professional faoliyatda amaliy muammolarni hal qilish uchun qo'llay olish (funktional savodxonlik).

Xususiyatlari: O'quvchi tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, jamoada ishlash va ijodkorlik kabi ko'nikmalarni (Soft Skills) rivojlantiradi.

4. Texnokratik paradigma

Mohiyati: Iqtisodiyot va zamonaviy mehnat bozori talablariga javob beradigan, texnologik va aniq fanlar bo'yicha chuqur ko'nikmalarga ega bo'lgan mutaxassislarni tarbiyalash.

Xususiyatlari: Ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalari, innovatsiyalar va aniq standartlashtirilgan o'lovchlarni tatbiq etishga katta e'tibor qaratiladi.

5. Raqamli va sun'iy intellektga asoslangan paradigma

Mohiyati: Global raqamlashtirish davrida ta'limni istalgan vaqtda va istalgan joyda (masofaviy/aralash ta'lim) olish imkoniyati.

Xususiyatlari: Sun'iy intellekt (AI) yordamida o'quv jarayonini har bir talabaning individual xususiyatlariga moslashtirish (personalizatsiya) va ma'lumotlarni tahlil qilish keng qo'llaniladi.

6. Hayot davomida ta'lim olish (Lifelong learning)

Mohiyati: Ta'lim faqat maktab yoki universitet bilan cheklanib qolmasligi kerak. Shaxs o'zining butun hayoti davomida o'rganishi va malakasini oshirib borishi zarur.

Xususiyatlari: Tez o'zgarayotgan dunyoda mutaxassislarga yangi sharoitlarga tez moslashish (adaptatsiya) imkoniyatini beradi. Zamonaviy ta'lim tizimlarini boshqarish jarayoni xalqaro miqyosda dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Boshqaruv paradigmalari davlat siyosati, oliy ta'lim muassasalarining samaradorligi va ta'lim sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Turkiya oliy ta'lim tizimi so'nggi yillarda jadal rivojlanib, xalqaro standartlarga mos boshqaruv mexanizmlarini joriy etish orqali katta yutuqlarga erishmoqda. Oliy ta'lim tizimidagi boshqaruv paradigmalari ta'lim sifatini yaxshilash, akademik avtonomiya, moliyaviy barqarorlik va raqobatbardoshlikni oshirish kabi yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Turkiya oliy ta'lim boshqaruvining asosiy paradigmalari Turkiya oliy ta'lim tizimi quyidagi boshqaruv paradigmalari asosida rivojlanmoqda:

- Akademik avtonomiya: Turkiyada oliy ta'lim muassasalari keng avtonomiyaga ega bo'lib, o'quv dasturlarini mustaqil ravishda ishlab chiqadi va moliyaviy resurslarni boshqaradi.

- Innovatsion ta'lim texnologiyalari: Ta'lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etish orqali masofaviy va raqamli ta'lim tizimi rivojlanmoqda.

- Xalqaro hamkorlik: Turkiya oliy ta'lim muassasalari xalqaro universitetlar bilan hamkorlikni kuchaytirib, akademik almashinuv dasturlarini kengaytirgan.

- Ta'lim sifatini baholash tizimi:

Ta'lim sifatini doimiy monitoring qilish maqsadida milliy va xalqaro akkreditatsiya standartlari joriy etilgan.[4]

Bugungi kunda jahon ta'lim maydonida "bilim berish" emas, balki "bilim olishni o'rgatish" ustuvor vazifaga aylandi. An'anaviy (konservativ) paradigma o'z o'rnini quyidagi zamonaviy yondashuvlarga bo'shatib bermoqda:

Kognitiv paradigma: O'quvchining fikrlash jarayonlarini rivojlantirishga qaratilgan.

Kompetentsiyaviy yondashuv: Nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash ko'nikmasini shakllantirish.

Gumanistik paradigma: Ta'lim markaziga shaxsning ehtiyojlari va qobiliyatlarini qo'yish.

Lifelong Learning: Ehtiyoj va Zaruriyat

"Lifelong learning" konsepsiyasi — bu insonning beshikdan qabrgacha bo'lgan intellektual faolligidir. Bu jarayon didaktik mazmunni quyidagicha boyitadi:

Moslashuvchanlik (Flexibility): Ta'lim mazmuni mehnat bozoridagi o'zgarishlarga tezkor javob berishi kerak.

Mustaqil ta'lim (Self-directed learning): Shaxs o'zi uchun kerakli resurslarni topish va o'zlashtirishni o'rganadi.

Texnologik integratsiya: Masofaviy va gibrid ta'lim shakllari orqali ta'lim olish imkoniyatlarining kengayishi.

Didaktik Jarayonni Boyitish Omillari

Xalqaro tajribalar ko'rsatishicha, didaktik jarayonni mazmunan boyitish uchun quyidagi komponentlar integratsiya qilinishi lozim:

Komponent	Vazifasi
STEM/STEAM	Fanlararo bog'liqlikni va loyihaviy tafakkurni rivojlantirish.
Soft Skills	Muloqot, jamoada ishlash va emotsional intellektni shakllantirish.
Andragogik tamoyillar	Kattalar ta'limida tajribaga tayanish va amaliy natijadorlikka e'tibor.

Xulosa. Tadqiqot va tahlillar natijasida quyidagi umumlashtirilgan xulosalarga kelish mumkin:

Paradigmalar almashinuvi davr talabi: Didaktik jarayon endi faqat maktab yoki universitet auditoriyasi bilan cheklanib qolmaydi. Xalqaro ta'lim paradigmalari ta'limni ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida, shaxsning doimiy o'zgarib turuvchi dunyoda o'z o'rnini topish vositasi sifatida talqin etmoqda.

LLL (Lifelong Learning) — iqtisodiy barqarorlik garovi: Inson kapitalining sifatini oshirish uchun ta'lim mazmuniga "o'z-o'zini rivojlantirish" mexanizmlari kiritilishi shart. Bu jarayonda ta'lim oluvchi passiv tinglovchidan faol tadqiqotchiga aylanadi.

Mazmun modernizatsiyasi: Ta'lim dasturlari nafaqat fundamental bilimlar, balki raqamli savodxonlik va kreativ fikrlash kabi zamonaviy ko'nikmalarni (21-asr ko'nikmalari) o'z ichiga olishi lozim.

Integratsiyalashgan yondashuv: Didaktik mazmunni boyitishda milliy qadriyatlar va xalqaro standartlarning uyg'unligi ta'lim sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. "Umrbod ta'lim" konsepsiyasi esa jamiyatda "o'rganuvchi millat" modelini shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik jarayonni xalqaro paradigmalar asosida qayta ko'rib chiqish — bu shunchaki o'quv rejalarini yangilash emas, balki ta'limning falsafasini va uning jamiyat taraqqiyotidagi missiyasini o'zgartirishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Умникова Е.Л. Профессиональное развитие педагогов в системе непрерывного образования // Образование и наука. 2009. № 6 (63), т 2.

Кеспигов В.Н. Непрерывное профессиональное развитие педагогических работников: современные подход // Научно-теоретический журнал. 2018. Выпуск 3 (36).

М.Х.Тохтаходжаеванинг umumiy tahriri ostida. Pedagogika darslik.T.: O'zbekiston faylasuflari Milliy jamiyati, 2010.

OECD. (2019). Higher Education Management: Trends and Practices. OECD Publishing. Turkish Council of Higher Education (YÜK). (2020). Annual Report on Higher Education in Turkey. YÜK Publications.

Maxmudaliyeva, M., & Shodmonov, R. (2024). XALQARO GRANTLAR YUTISH VA ULARNING AHAMIYATI. Nordic_Press, 3(0003).